

І РОЗДІЛ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

УДК 159.01

*Б.І. Фурманець,
м. Харків, Україна*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Психолого-педагогічна теорія і практика змістовно та переконливо довели, що студент як особистість у процесі навчальної діяльності розвивається як активний суб'єкт, готуючи плідно відтворювати визначну інженерно-технічну професію і займати конструктивну громадську життєдіяльну позицію.

Саме на цій підставі стає важливим подальше вивчення та вдосконалення психолого-педагогічних умов навчальної діяльності, забезпечуючи студенту як активному суб'єкту пізнавальне та дієве освоєння навчальних дисциплін з метою мотивованого застосування знань і вмінь на практиці при реалізацію професійних функцій у майбутньому, тісно пов'язаних з його психологічними можливостями.

Такий закономірний системний зв'язок двох вагомих складових: активних суб'єктів і навчальної діяльності, які зумовлюється: з одного боку, індивідуально-психологічними особливостями щодо пізнавальних дій студентів як суб'єктів, динамікою розвитку їх особистісних психологічних можливостей і властивостей, що детермінуються пошуковими формами цілеспрямованої активності, а з іншого боку, специфікою організації та проведення навчальної діяльності досвідченими науково-педагогічними працівниками та її методично-професійними характеристиками.

У провідних галузях психології (загальній, педагогічній, соціальній, практичній) загальноприйнятим є уявлення про те, що вирішальну роль в актуалізації розвитку особистості як суб'єкта діяльності відіграє певна його активна роль як студента у початковій діяльності. У процесі актуалізації стимулами і мотивами навчання виступає схильність, внутрішній поштовх для активного і творчого розвитку студента як перспективного фахівця.

Актуалізація розвитку студента як активного суб'єкта навчальної діяльності, на наш переконливий погляд, повинна стати суттєвою

проблемою психолого-педагогічних наук, тому що це мотивує до максимальної реалізації особистісних потенціальних можливостей. При цьому студент є свідомим носієм суб'єктивної дійсності і стійкого та зрозумілого ставлення до майбутньої професії. Не випадково американський психолог А. Маслоу серед потреб людини (фізичних, самозбереження) особливо виділяв потребу у самоактуалізації – робити те і бути тим, для чого ти більше всього підходиш.

Під суб'єктом навчальної діяльності слід розуміти активно діючого, пізнаючого, володіючого високим рівнем свідомості студента, який проявляє певну ініціативу та зацікавленість у навчанні, тісно поєднуючи свої індивідуально-психологічні особливості.

Мета даної статті – узагальнення та систематизація наукових підходів стосовно психолого-педагогічної актуалізації розвитку особистості студента як активного суб'єкта цілеспрямованої навчальної діяльності.

Науковці психологи і педагоги вважають, що навчальна діяльність є основним способом розвитку людини як особистості, пізнання нею об'єктивної дійсності, самовираження в обраній професії і у студентському оточенні. Ось чому, як відзначають психологи, адекватніше вести мову про усвідомлену активність особистості як суб'єкта, яка знаходиться в стані певної професійного розвитку. З цієї точки зору, навчальну діяльність слід зрозуміти як динамічне багатофазове, активне розгортання професійних та духовних можливостей особистості студента, як особливий тип послідовності надання важливих знань і вмінь, особистісних якостей, як закономірна зміна її функціонального стану у процесі досягнення поставленої мети [1].

Складність і різноманіття особливостей розвитку психології особистості студента у процесі навчальної діяльності обумовлена, з одного боку, особливостями психічної регуляції його пізнавальних дій як суб'єкта, розвитком її особистісних психологічних можливостей, конкретними індивідуально детермінуючими функціями навчання, проявом різних видів цілеспрямованої активності. З другого боку, розвиток особистості студента у процесі навчання обумовлений специфікою його професійною спрямованості, її мотиваційними, інформаційними, операційними та іншими характеристиками. Ці дві сторони створюють систему особистісно-психологічних та професійно-технічних зв'язків у процесі навчальної діяльності, яка достатньо динамічно відтворюється у системі «університет-студент». При цьому виявляються конструктивні можливості взаємного пристосування та взаємодії компонентів «особистісної психології» і «навчально-

пізнавальної структури».

Такий діалектичний процес супроводжується не тільки актуалізацією компонентів психіки особистості студента як суб'єкта навчальної діяльності, маючи визначально пряме відношення до опанування обраної професії, але й творчим відтворенням значущих психологічних та методично-професійних складових навчальної діяльності.

Важливим джерелом поступального розгортання та вдосконалення психологічних та професійних можливостей активного суб'єкта є дійовий процес вивчення системотехнічних дисциплін, ініціативним розгортанням окремих професійно-технічних намагань, а також відтворення мети і завдань навчальної діяльності, що в цілому складає основну особливість професійного становлення активного суб'єкта процесу навчання.

Таким чином, мова повинна йти про вибір, формулювання і відтворення мети і завдань власної та групової початкової діяльності з досягненням адекватної активації відповідних психологічних структур психології особистості, певного ступеня їх консолідації зі змістом та характеристикою навчально-виховного процесу у якому розвивається саме активний суб'єкт. Досягнення заданої установки у навчальній діяльності є також суттєвим джерелом розвитку психологічної структури активного суб'єкта. З подібною установкою, безпосередньо пов'язаний весь процес організації, конкретизації і виконання умов навчальної діяльності.

Дослідженнями встановлено, що на кожному етапі відтворення змісту навчальної діяльності, проходячи певні фази і зміни, розгортаються і збагачується конкретним змістом індивідуально-психологічні можливості особистості студента як активного суб'єкта, що і стає спонукальним чинником успішного освоєння обраної професії.

З іншої сторони, процес вдосконалення змісту навчальної діяльності супроводжується не тільки вдосконаленням особливих професійних та методично-навчальних структур, але і специфічною інтеграцією розвитку психологічних можливостей і властивостей активного суб'єкта, формуванням у нього цілісної психічно-професійної характеристики.

На нашу думку, у забезпеченні інтеграції основних складових психології активного суб'єкта провідну роль відіграє актуалізація його до ініціативної, глибоко усвідомленої навчальної діяльності. Саме такий конструктивний підхід, на справедливу думку автора, виступає в ролі "мотивуючої основи" актуалізації розвитку активного суб'єкта як

визначальної вибіркової необхідних стимулів і мотивів до плідної навчальної діяльності.

Академік С.Л. Рубінштейн, всебічно аналізуючи поєднання надто важливих понять «активність» і «діяльність» зазначає, що проблема активного відношення до будь-якої діяльності – це перш за все питання про динамічні тенденції актуалізації розвитку психології особистості у діяльності, що і визначають взаємозв'язок розвитку її психічних пізнавальних функцій і кращих ознак обраної професії. Саме така суттєва тенденція актуалізації повинна визначатися у навчальній діяльності, орієнтуючи суб'єкта на активне досягнення основної мети і поставлених завдань навчання, стосовно свого професійного становлення у ролі майбутнього фахівця.

Можна переконливо констатувати, що студент як активний суб'єкт через систему головних психологічних та навчально-професійних складових має усвідомлену мету суб'єктивно відображати та виконувати об'єктивні вимоги навчальної діяльності і своїми актуалізованими та мотиваційними діями продуктивно розвивати свій психологічно-професійний потенціал.

Практика свідчить, що провідні психологічні процеси і поєднані з ними компоненти психології особистості студента в ході актуалізації розвитку суб'єкта, зазнають певних якісних змін за рахунок динамічного освоєння змісту та напрямків обраної професії. Така психологічна особливість спостерігається на кожному етапі навчальної діяльності та професійного становлення особистості як активного суб'єкта.

Звісно, саме професійне становлення як усвідомлена, перетворююча і творча навчальна діяльність особистості студента як активного суб'єкта визначає його актуалізоване відношення до себе як майбутнього фахівця у цілому і формує необхідний професіональний рівень і психологічну впевненість в обраній ним професії.

Таким чином, підводячи перші підсумки з викладеного, можна визначити так:

1) актуалізація розвитку активного суб'єкта навчальної діяльності сприяє усвідомленому формуванню майбутнього фахівця, здійсненню якісного професійного становлення, демонструванні мотивації досягати продуктивного результату у поставлених меті і завдань щодо набуття необхідних знань, умінь;

2) визначений процес професійного становлення студента як активного суб'єкта обумовлюється синтезом, з одного боку, психологічних можливостей, загальних і спеціальних здібностей і мотивації до навчання, а з другого боку – навчально-психологічними вимогами, одночасно, до нього і загалом до системи навчальної

діяльності;

3) психологічні особливості взаємодії двох суттєвих сторін: особистісної психологічної і мотивованої навчальної діяльнісної, потребує змістовного їх аналізу, досконалого покращення, враховуючи вимоги, способи та умови їх реалізації в умовах вищого навчального закладу.

Саме на основі такого синтезованого підходу, який характерний для навчально-виховного процесу, відбувається активне включення суб'єкта в процес навчальної діяльності, забезпечується її надійне і ефективне відтворення з метою досягнення найкращого кінцевого результату, щодо професійного становлення майбутнього фахівця.

Розглядаючи актуалізацію розвитку студента як активного суб'єкта навчальної діяльності слід зазначити декілька суттєвих психолого-педагогічних аспектів.

Перший, за визначенням психологів та педагогів, активний суб'єкт навчальної діяльності – це особистість студента на вищому рівні свідомості, цілісності, автономності по відношенню до свого професійного становлення. При цьому обов'язково враховується поєднання особистісних психологічних можливостей та властивостей психології особистості студента. На цій підставі, можна казати те, що активний суб'єкт навчальної діяльності є творцем власної життєдіяльності і поведінки, вершитель свого творчого професійного становлення.

Другий аспект – студент як активний суб'єкт спроможний не тільки цілеспрямовано, енергійно і якісно здійснювати навчальну діяльність, але й цілеспрямовано покращувати своє професійне становлення, показники специфічної, пізнавальної студентської активності: соціальний, духовний, творчий, професійний, етичний тощо.

Третій аспект – студент як активний суб'єкт навчальної діяльності визначається як спроможний творець якісно реалізувати свою самосвідомість на рівнях самовизначення, самоорганізації, самоактуалізації себе у навчанні з головною метою – набутти вагоме професійне становлення – майбутнього фахівця.

Четвертий аспект – студент як активний суб'єкт є визначальним чинником регуляції та актуалізації всіх своїх психологічних складових: процесів, станів, властивостей, функціональних станів, психологічних утворень.

П'ятий аспект – студент як активний суб'єкт навчальної діяльності професійно та цілеспрямовано аналізує та втілює у своє життя об'єктивні і суб'єктивні чинник стосовно найкращого, психолого-

професійного становлення як майбутнього фахівця.

Таким чином, можна стверджувати, що активний суб'єкт – найважливіша життєдіяльнісна роль студента з нескінченно різноманітними та цікавими прагненнями пізнавати психолого-професійні особливості своєї професії, продуктивно визначати своє ставлення до визначеної мети та майбутньої справи.

Отже, концептуальний розгляд психологічної актуалізації студента як активного суб'єкта навчальної діяльності свідчить про те, що такий підхід сприяє більше суттєво розуміти його психологічне та професійне становлення, мотивування себе до практичного відтворення своєї майбутньої діяльності.

Звідси витікає, як кажуть «золоте правило», активність суб'єкта навчальної діяльності треба розглядати як важливе джерело актуалізації розвитку майбутнього фахівця, який у собі поєднує кращі індивідуально-психологічні та необхідні професійно-важливі якості майбутнього фахівця.

Важливо підкреслити і розуміти те, що на справедливую думку психологів і педагогів, навчальна діяльність здійснюється на підставі систематизованого аналізу, психолого-методичного підходу з метою встановлення тих суттєвих психолого-педагогічних чинників які позитивно впливають на актуалізацію розвитку активного суб'єкта цілеспрямованого навчання.

Найбільш суттєвими психолого-педагогічними чинниками цієї справи є наступні:

1) навчальна діяльність це завжди цілеспрямована, складна теоретична і практична діяльність студента як активного суб'єкта, яка не може бути визначена без психологічних можливостей та властивостей його особистості;

2) навчальна діяльність є мотивованою взаємодією студента як активного суб'єкта з науково-педагогічними працівниками та зрозуміло визначеним об'єктом (обраною професією), вона обов'язково є наочно-пізнавальною та інформаційно-професійною;

3) психолого-професійна як навчальна діяльність студента – активного суб'єкта, повинна бути добре актуалізованою і у максимальній мірі мати активну творчу цілеспрямованість;

Розглянуті психолого-педагогічні аспекти і чинники детермінуючи зв'язок навчальної діяльності студента як активного суб'єкта цієї діяльності, визначають сенс актуалізації і відтворення їх одночасно науково-педагогічними працівниками і студентами – основи системного підходу в психолого-педагогічній науці. На нашу переконливу думку, вони є у повній мірі припустимими для всього

навчального процесу вищого навчального закладу.

Одночасно, викладенні психолого-педагогічні аспекти та чинники визначають своєрідне прийняття важливості і розуміння цілеспрямованості навчальної діяльності щодо актуалізації певної моделі розвитку активного суб'єкта цієї суттєво, професійно важливої для нього діяльності.

Основною особливістю цієї думки є те, що студент стає активним суб'єктом у навчальній діяльності, проявляючи, формуючи і відображаючи психологічні можливості та психологічні властивості у процесі саме цілеспрямованої, пізнавальної навчальної діяльності. Він ініціативно, творчо та активно втілює свої індивідуально-психологічні особливості і властивості у процес свого професійного розвитку як майбутній фахівець. Активне та творче включення дійового суб'єкта у цілісну навчальну діяльність до певної міри перетворює, трансформує, розвиває його як особливо зацікавлену особистість, додаючи їй необхідних на майбутнє: фахових знань, вмінь, навичок та професійно-важливих якостей

Саме з розглянутих наукових психолого-педагогічних позицій можна вважати, що конкретно цілеспрямована навчальна діяльність активного суб'єкта визначається системним актуалізованим підходом до його розвитку та становлення як фахівця з врахуванням змісту психології особистості і психологічних особливостей діяльності взагалі. Саме такий підхід характеризуються інтенсивністю, адекватністю, системністю психічного віддзеркалення можливостей і особливостей конкретної особистості студента як активного суб'єкта у процесі навчання.

При цьому, слід акцентувати увагу на тім, що навчальна діяльність має свою головну, психолого-педагогічну особливість, бо вона спрямована на вимірювання не тільки ступені розвитку психологічних можливостей, індивідуальних особливостей студента як активного суб'єкта, а також на їх розвиток (спрямованості, рис характеру, типів темпераменту, видів здібностей), позитивних психічних станів, підвищення ступеня їх активізації і вдосконалення.

Висновки. 1. Психолого-педагогічна актуалізація розвитку активного суб'єкта цілеспрямованої навчальної діяльності є наслідком проходження ним як майбутнім фахівцем, складного, пізнавального шляху до свого соціально-психологічного та професійного становлення, придбання обраної професії, її успішного освоєння та перспективного, якісного виконання.

2. У викладеній статті обґрунтовано розкритий системний підхід, що визначає тісний взаємозв'язок розвитку індивідуально-психологічних

особливостей активного суб'єкта та цілеспрямованої навчальної діяльності на підставі процесу актуалізації.

3. На шляху психолого-професійного становлення майбутнього фахівця, постійно виникають все нові і нові психолого-педагогічні вимоги до активного суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності, які слід оперативно враховувати та актуалізовувати науково-педагогічними працівниками вищого навчального закладу.

Список літератури

1. Большая психологическая энциклопедия. –М.: Эксмо, 2007. - 544 с.
2. Вітвіцька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник для студентів. – Київ : ЦНЛ, 2006. -384с.
3. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. –К.: Либідь, 2003. -376с.

Bibliography (transliterated):

1. Bol'shaja psihologicheskaja jenciklopedija. –М.:Jeksmo, 2007. -544 s.
2. Vitvic'ka S.S. Osnovi pedagogiki vishhoї shkoli: pidruchnik dlja studentiv. – Kiiiv : CNL, 2006. -384s.
3. Titarenko T.M. Zhittevij svit osobistosti: u mezhah i za mezhami budennosti. –K.: Libid', 2003. -376s.

Б.І. Фурманець

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ
РОЗВИТКУ АКТИВНОГО СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті викладенні психолого-педагогічні складові активного суб'єкта навчальної діяльності та особливості актуалізації його розвитку як майбутнього фахівця.

Ключові слова: суб'єкт, професійне становлення, цілеспрямована навчальна діяльність, індивідуально-психологічні особливості.

Б.И. Фурманец

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКТУАЛИЗАЦИЯ
РАЗВИТИЯ АКТИВНОГО СУБЪЕКТА
УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье изложены психологично-педагогические составляющие активного субъекта учебной деятельности и особенности актуализации его развития как будущего специалиста.

Ключевые слова: субъект, профессиональное становление, целенаправленная учебная деятельность, индивидуально-психологические особенности.

B. I. Furmaric

PSYCHO-PEDAGOGICAL UPDATING THE ACTIVE DE-

VELOPMENT OF THE SUBJECT LEARNING ACTIVITIES

The article describes the psychological and pedagogical components of an active subject of educational activity and particularly the actualization of its development as a future specialist.

Key words: subject, professional development, targeted training activities, individual-psychological characteristics.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014

УДК 378.14

*Резнік С.М.,
м. Харків, Україна*

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток особистості студента як майбутньої національної еліти нашої країни є *важливою проблемою* організації сучасної вищої освіти. Реалізація концепції формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти у вищих навчальних закладах України означає орієнтацію на підготовку високоосвічених фахівців з урахуванням національних особливостей та традицій. Фахівців, які будуть володіти високим рівнем професійної, гуманітарної, фундаментальної та управлінської підготовки, які будуть здатними до прийняття компетентних рішень, творчого мислення, самоуправління та управління іншими, до соціальної відповідальності. В умовах глобалізації, масовізації та комерціалізації вищої освіти ця концепція, розроблена на кафедрі педагогіки та психології управління соціальними системами НТУ "ХПІ", на перший план висуває надважливе завдання розвитку інтелектуальної та духовної еліти суспільства, яка буде здатною взяти на себе відповідальність за розвиток та благополуччя як окремих сфер суспільного виробництва так і країни у цілому.

Концепцію формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти було розроблено під керівництвом проф. О.Г. Романовського. Окремі проблеми психолого-педагогічного забезпечення реалізації концепції вивчались О.С. Пономарьовим, Т.В. Гурою, Ж.Б. Богдан, О.А. Ігнатюк, В.С. Михайличенко, С.М. Пазинічем, Ю.І. Панфіловим, Н.В. Підбужко, С.М. Резнік, Н.В. Середою, Т.О. Солодовник тощо [1, 2, 3 та ін.]. Потрібно підкреслити, що у навчанні та